

Yetimlerle İlgili Âyetlerin Yorumu¹

Interpretation of Verses Regarding Orphans

Öğr. Gör. Yahya ARSLAN

Karatekin Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Kur'an-ı
Kerim Okuma ve Kırâat İlmi Anabilim Dalı
*Karatekin University/ Faculty of Islamic Sciences/Department of Basic Islamic Sciences/Department
of Quran Reading and Recitation Science*
Cankiri, Turkey
yahyaarslan@karatekin.edu.tr
ORCID: 0000-0002-0774-1755

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 12 Mart / March 2022

Kabul Tarihi / Date Accepted: 15 Haziran / June 2022

Yayın Tarihi / Date Published: 31 Haziran / June 2022

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran / June

Atıf / Citation: Arslan, Yahya. "Yetimlerle İlgili Âyetlerin Yorumu". *Darülhadis İslami Araştırmalar Dergisi* 2
(Haziran 2022), 194-219.

İntihal/ Plagiarism: Bu makale, Turnitin yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir./ This article has
been scanned Turnitin. No plagiarism detected.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve
yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur./It is declared that scientific and ethical
principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have
been properly cited (Yahya Arslan).

Yayıncı / Published by: Çankırı Karatekin Üniversitesi Darülhadis İslam Araştırmaları Merkezi/ Cankiri
Karatekin University Darulhadis Islamic Studies Center.

(CC BY-NC 4.0) Uluslararası Lisansı altında lisanslanmıştır./ Licensed under the (CC BY-NC 4.0) International
License.

¹ Bu makale, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim
Dalı'nda 2017 yılında kabul edilen "Hz. Peygamber'in Hadislerinde Yetimler" adlı yüksek lisans tezimizden
üretilmiştir./ This article was produced from my M.A thesis, titled "Orphans in the Verses of Mohammed the
Prophet" that was approved by Basic Islamic Studies Department in the School of Graduate Studies of
Çanakkale Onsekiz Mart University in 2017.

Öz

Şerefli bir varlık olarak yaratılan insanın, Allah'a ve yaratılanlara karşı olmak üzere iki temel sorumluluğu vardır. Yaratılanlara karşı sorumluluklardan birisi de hiç şüphesiz yetimlere karşı olan sorumluluklardır. Genelde insanların özelde ise Müslümanların yetimlerle ilgilenmesi, onların derdiyle dertlenmesi ve ihtiyaçlarını karşılaması hem insanî hem de İslamî bir vazifedir. Kur'an-ı Kerim'e bakıldığında yetimlerle ilgili âyetlerde birtakım emir ve tavsiyeler görülecektir. Bu çalışmada yetimlerle alakalı emir ve tavsiyeleri dikkatlere sunmak ve topluma emanet edilen yetimlik meselesini gündeme taşımak amaçlanmaktadır. Yöntem olarak konu ile alakalı âyetler odak nokta seçilmiş, ardından bu âyetlerin tefsiri bağlamında klasik ve modern tefsirler ve konuyla ilgili yapılmış çalışmalar taranmıştır. Kök ve ıstılah açısından yetim kavramı izah edildikten sonra, yetimleri himaye etmek, yetimlere iyi muamelede bulunmak, yetimlerle ilgilenmek, yetimleri ıslah etmek, yetim malı yememek, yetimin malından tasarrufta bulunmak, yetime nafakasını vermek, yetimlerin evlendirilmesi ve yetimliğin sona ermesi gibi konular değerlendirilmektedir. Neticede Kur'an'ı Kerim'in yetimler hakkındaki hükümleri tespit edilerek toplu bir bakış ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kur'an, Yetimlik, Yetimler, Hak.

Abstract

Human beings, the most honorable of the creatures, have two fundamental responsibilities for Allah and other creatures. The primary responsibility of men to other creatures regards the orphans and their care and needs. Caring and the orphans and meeting their basic needs are such valuable duties that Islam orders Muslims to do so. Thus, the Quran underlines the significance of the position of orphans and gives many advice and rules that believers must follow. In this study, It is proposed that the concept and the position of the "being an orphan" were

discussed through the orders and statements mentioned in the Quran. The methodology of this study is based on the verses in the Quran and then these verses were interpreted by the classical and modern tafsir methods. Also, many other studies previously done regarding these issues were comparatively used. After describing the term “ orphan” some other issues regarding orphans were discussed such as protecting, rehabilitating, and caring for, them. Moreover, it is underlined that orphans should be married and their rights should not be lurches. Lastly, the situation expressing how orphanhood ends is evaluated. In short, the general point of view regarding orphanhood was portrayed out through the Quranic verses.

Keywords: Tafsir, Quran, Orphanhood, Orphans, Right.

Giriş

Allah Teâlâ’ya karşı sorumlu olan insanoğlunun, aynı zamanda birbirlerine karşı da sorumlulukları vardır. Bunların en önemlilerinden birisi de tarihin her döneminde toplumların kanayan yarası olan yetimlere karşı sorumluluklardır. Yetimlerin diğer insanlar gibi yaşamalarını sağlamak, ihtiyaçlarını gidermek, babalarının yokluğunu hissettirmemek vicdan sahibi her bir ferdin ve toplumun hassasiyet göstermesi gereken hususlardandır. Bununla birlikte tarih, yetimlerin horlanmasına, itilip kakılmasına, haklarının ihmal edilmesine ve bedenlerinin istismarına şahitlik etmiştir.

İnsanın ahsen-i takvîm üzere yaratıldığını vurgulayan Allah Teâlâ,¹ diğer insanlarla birlikte yetimleri de bu kıvamda yaratmıştır. Yetimler de diğer insanlar gibi mükerrem varlıklardır. Allah Teâlâ’nın, şerefli kıldığı insanı yetim bırakması O’nun bir imtihanı gereğidir. Yeni doğan her bir çocuğun bir yetim adayı olduğu düşünüldüğünde, yetim olmayanın yetim olana bir üstünlüğünün olmayacağı hakikati ortaya çıkmaktadır.

¹ et-Tîn, 95/4.

Diğer yandan dünyada yaklaşık 140 milyon, ülkemizde ise 268 bin küsur yetim çocuk olduğu bilinmektedir.² Yetimlerin; insan kaçakçılığı, organ mafyası, dilenci mafyası, fuhuş mafyası, suça itilme ve madde bağımlılığı gibi tehditlere maruz kaldıkları³ hakikati dikkate alındığında, tüm bu problemlerin çözümü için yetimlerle alakalı emir ve yasakları içeren âyetlerin incelenmesi önem arz etmektedir.

Çalışmamızda, Kur'an-ı Kerim'in önemle üzerinde durduğu yetimlik meselesini ayrıntıları ile incelemek, Allah Teâlâ'nın toplumlara emanet ettiği yetimlerin hak ve hukukunun korunması, onlara hak ettikleri değerlerin verilmesi gibi hususlarda, bu emanetin yüklendiği insanlara sorumluluklarını hatırlatmak, ihmal ve istismar edilen yetimleri görüp gözetmenin, koruyup kollamanın önemine dikkatleri çekmek amaçlanmaktadır.

Bu çalışmada yöntem olarak konu ile alakalı âyetler odak nokta seçilmekte, ardından bu âyetlerin tefsiri bağlamında başta klasik tefsirler olmak üzere modern tefsirler ve konuyla ilgili yazılmış kitap, makale, tez gibi çalışmalar taranmakta, neticede yetimlik meselesi dikkatlere sunulmaktadır.

Çalışmamızda yetim kavramı izah edildikten sonra, yetimleri himaye etmek, yetimlere iyi muamelede bulunmak, yetimlerle ilgilenmek, yetimleri ıslah etmek, yetim malı yemek, yetimin malından tasarrufta bulunmak, yetime nafakasını vermek, yetimlerin evlendirilmesi ve yetimliğin sona ermesi gibi konular değerlendirilmiştir. Neticede Kur'an'ı Kerim'in önemle üzerinde durduğu, toplum tarafından genelde ezilen, horlanan, hakları çiğnenen yetimlerin ne kadar önemli bir toplumsal mesele olduğuna dikkatler çekilmiştir. Sonuç bölümünde genel bir değerlendirme yapılarak çalışma tamamlanmıştır.

² Yetim Vakfı, "2019-2020 Dünya Yetim Raporu" (Erişim 28 Mayıs 2022).

³ Yetim Vakfı, "2019-2020 Dünya Yetim Raporu"

1. Yetim Kavramı

يَتِيمٌ y-t-m kökünden türeyen yetim kelimesi “yalnız olmak, tek başına kalmak” anlamlarına gelmektedir. Yetim kelimesi aynı zamanda teklîği de ifade etmektedir. Bu bağlamda benzeri zor bulunan ve sedeften çıkan iri inci tanesine “dürretün yetîme”, öncesinde ve sonrasında şiir olmayan tek beyte “beytün yetîm” denilmektedir.⁴

Bir çocuğun ihtiyaçlarının giderilmesinde ve karşılanmasında babaya olan ihtiyacın fazlalığı dikkate alınarak yetimlik, babanın varlığına veya yokluğuna bağlanmıştır. Dolayısıyla babasını kaybetmiş, baba sevgisi ve himayesinden yoksun, yaşının küçüklüğü sebebi ile çalışamayan, geçimini temin edemeyen mala-mülke malik olmayan kişilere yetim denilmektedir.⁵ Bununla birlikte yetimlik sürekli olmayıp bülüğa kadar devam etmektedir. Bu hususu Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle ifade etmektedir: “Ergenlik çağına geldikten sonra yetimlik yoktur...”⁶ Ergenlikle birlikte insan, kendi ihtiyaçlarını görebilecek, hayatını idame ettirebilecek güce ulaştığından yetimlik de kalkmaktadır. Ancak ergenlikten sonra da kişilere yetim denmesi mecaz anlamdadır. Hz. Peygamber’e (s.a.v.) “Ebû Tâlib’in yetimi” denilmesi de bu kabildendir.⁷ Neticede babası tarafından temsil edilme durumu söz konusu olmayan, yakınları ya da devlet tarafından temsil edilmesi gereken küçük çocuğa yetim denilmektedir.⁸

⁴ Ebü'l-Kasım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb İsfahânî, *el-Müfredât fi garîbi'l-Kur'ân* (Dimeşk: Daru'l Kalem, 1991), 889.

⁵ Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyin b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ' el-Begavî, *Meâlimü't-tenzîl* (Beyrut: Daru İhyai't Türesi'l-Arabî, 1999), 5/268; Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr* (Tunus: Dâru Tunusiyye, 1984), 30/358.

⁶ Ebû Dâvud, “Vesâyâ”, 9.

⁷ Abdüsselam Arı, “Yetim”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/501; Mustafa Öcal, “Yetim”, *Şamil İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Şamil Yayınları, 2000), 8/291.

⁸ Nurullah Eski, *Hak ve Sorumlulukları Bakımından İslam Hukukunda Yetimler* (Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007), 4.

1.1. Yetimlerin Korunması

Hız. Peygamber (s.a.v.) dünyaya gözlerini bir yetim olarak açmıştır.⁹ Başta annesi olmak üzere dedesi ve amcası ona babasının yokluğunu hissettirmemek için ellerinden gelen gayreti sarf etmişlerdir. Tüm bu ilgi, alaka ve gayrete rağmen bir yetim olan Hız. Peygamber'in asıl koruyucusu Allah Teâlâ'dır. Nitekim: “*Seni yetim bulup da barındırmadı mı?*”¹⁰ âyeti bu hususu ifade etmektedir. Allah Teâlâ, kendi takdiri ve tedbiri gereği Hız. Peygamber'i (s.a.v.) önce annesinin, sonra dedesinin, daha sonra da amcasının himayesine vererek diğer insanların eli ile bu korumayı gerçekleştirmiştir.¹¹ Hız. Peygamber'in (s.a.v.) dünyaya yetim olarak gelmesini takdir eden Allah Teâlâ, onu en güzel bir şekilde terbiye etmiş, himayesini üstlenen annesi ve dedesini de almak sureti ile tekrar yetim bırakmış, sonunu önünden hayırlı yapmak üzere bizzat kendisi koruyup kollamış, ama hiçbir zaman terk etmemiştir.¹²

Hiçbir mahlûkun, üzerinde hakkı kalmaması için Hız. Peygamber'i (s.a.v.) yetim bırakan Allah Teâlâ, etrafını ashâbı ile çepeçevre kuşatmak sureti ile onu barındırmış, koruyup kollamıştır.¹³ Hız. Peygamber'in (s.a.v.) Allah Teâlâ'nın korumasında olduğunu beyan eden “*Seni yetim bulup da barındırmadı mı?*”¹⁴ âyeti aynı zamanda tüm yetimlerin de O'nun korumasında olduğunu göstermektedir.

Diğer yandan Allah Teâlâ'nın koruması altında olan yetimlere sahip çıkıp korumak toplumsal bir sorumluluktur. Yetimlere sahip çıkılmadığında korumasızlıkları ve kimsesizlikleri istismar edilmek sureti ile kötü niyetli kişiler tarafından cinayet, fuhuş, uyuşturucu gibi gayr-i ahlaki işlerin objesi haline

⁹ Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik İbn Hişâm, *Sîretü'n-nebeviyye* (Kahire, 1936), 1/158; Mahmud Şakir, *Hız. Âdem'den Bugüne İslam Tarihi*, çev. Ferit Aydın (İstanbul: Kahraman Yayınları, 1995), 1/205.

¹⁰ ed-Duhâ, 93/6.

¹¹ Ebü'l-Fidâ İbn Keşîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-azîm* (Daru Tayyibe, 1999), 8/426.

¹² Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili* (İstanbul: Yenda Yayın-Dağıtım, ts.), 9/125.

¹³ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an* (Kahire: Dâru'l-Kütübî'l-Mısriyye, 1964), 20/96.

¹⁴ ed-Duhâ, 93/6.

geleceklerdir.¹⁵ Yetimlerin, insanlıklarını muhafaza edebilmesi için bu hususun hem insanî hem de İslamî bir görev olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

2. Yetimlere İyi Muamelede Bulunmak

Yetimlere karşı iyi muamelede bulunmak tarih boyu tüm dinlerde bütün toplumlara yüklenmiş bir vazifedir.¹⁶ Bu vazifeyi yerine getiren toplumlar Allah Teâlâ'ya karşı verdikleri sözü yerine getiren, bu vazifeye gereken hassasiyeti göstermeyenler ise ahitlerine sadık kalmayan toplumlar olarak vasıflandırılmışlardır. Aşağıdaki âyette, İsrailoğulları'ndan söz alınırken birçok emirle beraber yetimlere iyi muamele de şart koşulmuştur:¹⁷

*"Hani, biz İsrailoğulları'ndan, "Allah'tan başkasına ibadet etmeyeceksiniz, anne babaya, yakınlara, **yetimlere**, yoksullara iyilik edeceksiniz, herkese güzel sözler söyleyeceksiniz, namazı kılacaksınız, zekâtı vereceksiniz." diye söz almıştık. Sonra pek azınız hariç, yüz çevirerek sözünüzden döndünüz."*¹⁸

Allah Teâlâ İslam'ın ilk yıllarından itibaren yetimler hususunda bir farkındalık oluşturmuş, onlara iyi muamele yapılmasını emretmiş, asıl iyiliğin neler olduğunu sıralarken bu hususu da zikrederek şöyle buyurmuştur:

*"İyilik, yüzlerinizi doğu ve batı taraflarına çevirmeniz(den ibaret) değildir. Asıl iyilik, Allah'a, ahiret gününe, meleklerle, kitap ve peygamberlere iman edenlerin; mala olan sevgilerine rağmen, onu yakınlara, **yetimlere**, yoksullara, yolda kalmışa, (ihtiyacından dolayı) isteyene ve (özgürlükleri için) kölelere verenlerin; namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren,*

¹⁵ Cemal Ağırman, "Fert ve Toplumun Yetim ve Öksüzlere Karşı Sorumlulukları", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 7/2 (2007), 21.

¹⁶ M. Sait Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2016), 1/114.

¹⁷ İbrahim Canan, *Kütüb-i Sitt: Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, ed. Ahmet Hikmet Ünalımsız (Ankara: Akçağ Yayınları), 2/520.

¹⁸ el-Bakara, 2/83.

antlaşma yaptıklarında sözlerini yerine getirenlerin ve zorda, hastalıkta ve savaşın kızıdığı zamanlarda (direnip) sabredenlerin tutum ve davranışlarıdır. İşte bunlar, doğru olanlardır. İşte bunlar, Allah'a karşı gelmekten sakınanların ta kendileridir."¹⁹

Yetimlere yardım etmek, iyi muamelede bulunmak dini bir vazife olup ümmet olmanın da bir gereğidir.²⁰ Allah Teâlâ tarafından korunup kollanan Hz. Peygamber'in (s.a.v.), yetimlere kol kanat germesi gibi ona ümmet olmak da aynı hassasiyeti gerektirmektedir. Seyyid Kutub bu âyetin tefsiri sadedinde şu açıklamayı yapmaktadır: "Bu özveri, yetimlere dönük yüzü ile toplumda büyükler ile küçükler, güçlüler ile zayıflar arasında bir dayanışmadır. Ana-baba ilgisinden ve korumasından yoksun olan bu yavruların bu eksikliklerini karşılama, bu boşluklarını doldurma girişimidir. Böylece başıboş kalacak ümmet çocuklarının bozulma tehlikesiyle karşı karşıya gelmelerine; çocuklarını gözetmeyen, onlara yardım eli uzatmayan toplumların felâketlerle yüz yüze gelmelerine karşı koruyucu bir önlemdir."²¹ Yetimlere karşı iyi muameleyi bir dayanışma ve koruyucu bir önlem olarak değerlendirmek gerekmektedir. Ancak bu sayede yetimleri tehlikeye düşmekten korumak, zarar görmelerine engel olmak ve insanca yaşamalarına katkıda bulunmak mümkün olacaktır.

Kur'an-ı Kerim, yetimler meselesine genişçe yer ayırmış, topluma emanet edilen yetimlere karşı genelde insanların özelde ise Müslümanların takınması gereken tavırları "sarp yokuşu aşmak",²² "yetim malına en güzel surette yaklaşmak",²³ "zengin olan, iffetli olmaya çalışsın, yoksul olan uygun bir şekilde yesin"²⁴ gibi ifadelerle ortaya koymuştur. Bu hususu, yetimlere iyi muamelede bulunmayı, onları yedirip doyurmayı sarp bir yokuşu aşmak şeklinde tasvir ettiği âyette şöyle dile getirmiştir: "Fakat o, sarp yokuşu aşamadı. O sarp yokuş nedir bilir misin? Köle azat etmek veya açlık

¹⁹ el-Bakara, 2/177.

²⁰ Rukiye Aydoğdu, "Peygamber'in Yetimleri", *Diyanet Aylık Dergi* 280 (2014), 45.

²¹ Seyyid Kutub, *fi Zilâli'l-Kur'an*, çev. Salih Uçan vd. (İstanbul: Dünya Yayıncılık, 1991), 1/247-248.

²² el-Beled, 90/11-16.

²³ el-En'âm, 6/152.

²⁴ en-Nisâ, 4/6.

gününde yakını olan bir yetimi yahut aç-açık bir yoksulu doyurmaktır."²⁵ Yani kişinin; nefsi, heva-hevesi ve şeytan ile mücadelesi gibi meşakkatli durumlara katlanması, bu hususlarda başarılı olması nasıl sarp bir yokuşu aşmak kadar zor ise köle azat etmek, yetim ve yoksulu doyurmak da o kadar zordur. Bunu başaranlar nefsi ve şeytan ile mücadelede kahramanlık göstererek başarılı olacaklardır. Zira bu mesele hem zor hem de mükâfatı büyük bir husustur. Ayrıca ahirette güzel bir netice elde etmenin en önemli yollarından birisi olup topluma yüklenen ödev ve sorumlulukların da yerine getirildiğinin göstergesidir.²⁶

3. Yetime İyi Muameleye Teşvik Etmek

Âyetlere bakıldığında Allah Teâlâ, yetimlere iyi muameleyi emrederken bir taraftan da bu hususlarda tavsiyelerde bulunmakta ve kötü davranışları yasaklamaktadır. Yetimi itip-kakmanın hesap ve ceza gününü yalanlamak kadar kötü bir davranış olduğunu vurgulamaktadır.

*“Gördün mü, o hesap ve ceza gününü yalanlayan! İşte o, yetimi itip kakan, yoksula yedirmeyi özendirmeyen kimsedir.”*²⁷

Yetimi itip-kakmak; hakkına engel olmak, ona zulmetmek ve yedirilip

²⁵ el-Beled, 90/11-16.

²⁶ Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî Zemaşerî, *el-Keşşâf 'an hakâ'iki gavâmizi't-tenzil ve 'uyûni'l-ekâvil fi vücûhi't-te'vil* (Beyrut: Daru'l Kitabi'l Arabi, 1986), 4/756; Nâsirüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullâh b. Ömer b. Muhammed Beyzâvî, *Envârü't-tenzil ve esrârü't-te'vil* (Beyrut: Daru İhyai't Tûrasi'l-Arabi, 1997), 5/314; Ebü'l-Berekât Nesefî, *Medârikü't-tenzi'l-ve hakâiku't-te'vil* (Beyrut: Dar İbn Katheer, 2017), 3/645; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 9/81-83; Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur'an'ı Kerim'in Türkçe Meali Âlisi ve Tefsiri* (İstanbul: Bilmen Yayınevi, ts.), 8/4040-4041; Hayreddin Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007), 5/626-627.

²⁷ el-Maûn, 107/1-3.

doyurulması hususunda teşvikte bulunmamak anlamlarına gelmektedir.²⁸ Elmalılı bu âyeti kerimenin tefsirinde şu bilgileri vermektedir: “Ebu Cehil bir yetimin vasisi bulunuyordu. Bir gün o yetim çıplak ona gelmiş, kendi malından bir şey istemişti. Ebu Cehil onu itivermiş ve aldırmanmıştı. Kureyş'in büyükleri de çocuğa: "Muhammed'e git de sana şefaate ediversin." demişler, alay etmek istemişlerdi. Yetim onların maksatlarını bilmediği için Rasûlullah'a gelip yardımcı olmasını istemişti. Peygamberimiz (s.a.v), hiç bir muhtacı reddetmek âdeti olmadığı için kalkmış, onunla beraber Ebu Cehil'in yanına gitmişti. Ebu Cehil "buyurun" deyip merhaba etmiş ve yetimin malını vermişti. Kureyşliler bunun üzerine Ebu Cehil'e serzenişte bulunmuşlar, "Sen de sapıttın, Muhammed gibi sabileştin." demişlerdi. Ebu Cehil: "Sapıtmadım, velâkin onun sağında solunda birer harbe (silahlı asker) gördüm, vermezsem vuracak diye korktum demiştir.”²⁹

Topluma emanet edilen yetimleri itip kakmak, horlamak, aşağılamak, istismar etmek ve gerek yetimleri gerekse yoksulları doyurma, onlara iyi muamelede bulunma hususunda teşvikte bulunmamak, dini yalanlayanların en bariz vasıflarından sayılmaktadır.³⁰

Tüm nimetlerin sahibi olan Allah Teâlâ, verdiği nimetlerin karşısında kullarına bazı görev ve sorumluluklar yüklemiştir ki yetimlere ikramı emretmek, iyi muamele hususunda teşviklerde bulunmak da bu görevler arasındadır. Kendisi yetime iyi muamelede bulunmadığı gibi başkalarını da teşvik etmemek bir taraftan merhametsizlik diğer taraftan Allah'ın emrini dikkate almamaktır.³¹

²⁸ Ebü'l-Leys İmâmü'l-hüdâ Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm Semerkandî, *Bahrü'l-ulûm*, ts., 3/625; Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyan an tefsiri'l-Kur'an* (Beyrut: İhyau Turasi'l-Arabi, 2002), 10/304; Muhammed b. Ali Şevkânî, *Fethu'l-kadîr el-câmi' beyne fenneyi'r-rivâye ve'd-dirâye min'ilmî't-tefsîr* (Dımeşk: Daru İbni Kesir, 1993), 5/611.

²⁹ Ebû Abdillâh (Ebü'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb* (Beyrut: Dâru İhyai't-Turasi'l-Arabi, 1999), 32/301-302; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 9/328.

³⁰ Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 32/302.

³¹ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 9/329.

4. Yetimin Malını Korumak

İslam, insanların mallarını koruma altına almıştır. Yani her bir ferdin malı ona özeldir ve başkalarının buna müdahale etmesine dinimiz müsaade etmemektedir. İnsanlar, kendi mallarının korunması hususunda hassas davranmaktadırlar. Kendi mallarının korunması hususunda gösterdikleri gayreti, bakıma muhtaç olan ve malını koruyamayan yetimlerin malları hususunda da göstermeleri gerekmektedir. Zira yetimin malını koruyan vasiler, bu malı koruyarak hem yetimleri hem de toplumu zarara uğramaktan korumuş olmaktadır. Çünkü bu mallar bir yetime ait olsa da gerçekte milli bir servet olarak bütün toplumun malıdır.³²

Yetimler meselesinde birçok emir ve tavsiyelerde bulunan Kur'an-ı Kerim; onların mallarının muhafazası, çoğaltılması, değerlendirilmesi ve bir plan dâhilinde harcanılması hususunda da birtakım emirlerde bulunmuş, aynı zamanda bu hususlara dikkat etmeyenleri ise uyarmıştır.

Allah Teâlâ'nın bu husustaki emirleri şöyledir: “*Yetimleri deneyin. Evlenme çağına (buluğa) erdiklerinde, eğer reşit olduklarını görürseniz, mallarını kendilerine verin. Büyüyecekler (ve mallarını geri alacaklar) diye israf ederek ve aceleyle getirerek mallarını yemeyin. (Velilerden) kim zengin ise (yetim malından yemeye) tenezzül etmesin. Kim de fakir ise, (ihtiyaç ve emeğine) uygun olarak yesin. Mallarını kendilerine geri verdiğiniz zaman da yanlarında şahit bulundurun. Hesap görücü olarak Allah yeter.*”³³

Yetimleri himayesinde bulunduran kişilerin, onları ergenlik dönemine kadar kontrol etmesi gerekmektedir. Yani yetimlerin, akıllarını kullanıp kullanamama, mallarında kendi faydalarına olacak şekilde tasarrufta bulunup bulunamama hususunda denenmesi ve kontrol edilmesi gerekmektedir. Şayet bu hususlarda yetkin oldukları görülürse ergenlik çağına geldiklerinde malları kendilerine teslim edilmelidir. Yetimler büyüdükten sonra mallarını teslim alacaklar diye israfa

³² Muhammed Ali Sâbûnî, *Tefsîru âyâtî-l ahkâmi mine'l Kurân* (Beyrut: Daru'l Kütübi'l İlmîyye, 2004), 1/310-311.

³³ en-Nisâ, 4/6.

düşmek, yetimin aleyhinde olacak şekilde harcamalarda bulunmak ise İslam ahlakı ile bağdaşmamaktadır. Diğer yandan yetimleri himaye edenlerin zengin olması durumunda onların mallarına dokunmaması emredilmekte, fakir olması durumunda ise hizmeti karşılığı kadar yetimin malından istifade etmesine müsaade edilmektedir. Bunu yaparken de aklın ve dinin kabul edebileceği kadar istifade etmesi uygun olacaktır.³⁴

5. Yetim Malı Yemek

İslam'ın ilk yıllarında, cahiliye döneminden³⁵ kalma birtakım toplumsal problemlerin ve ahlakî zafiyetlerin devam ettiği görülmektedir. Kur'an-ı Kerim toplumda devam eden bu problemlere el atmakta ve onları ya tamamen kaldırmakta ya da ıslah etmektedir. Yetimler ve onların malları hususu da Kur'an-ı Kerim'in üzerinde durduğu ve genişçe yer verdiği önemli bir mesele olarak karşımıza çıkmaktadır. Âyetlere bakıldığında yetimlerle ilgili gündeme gelebilecek ve istismar edilebilecek her bir mesele için bazı kuralların konulduğu, insanların bu meselelerde nasıl davranacakları gibi hususların izah edildiği görülmektedir. Aşağıdaki âyet, yetimlerin mallarının korunması, haksız yere yenmemesi ve haksız bir şekilde yiyenlerin âhirette karşılaşacakları muameleler gibi hususlara dikkatleri çekmektedir:

*“Yetimlerin mallarını haksız yere yiyenler, ancak ve ancak karınlarını doldurmasıya ateş yemiş olurlar ve zaten onlar çılğın bir ateşe (cehenneme) gireceklerdir.”*³⁶

Bu âyet nazil olduğunda evinde yetim himaye edenler, yetimlerin yiyeceklerini

³⁴ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî Taberî, *Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân* (Muessesetü'r-Risale, 2000), 7/574-595; Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf b. Hayyân Endelüsî, *el-Bahrü'l-muhîd* (Beyrut: Daru'l Fikr, 1999), 3/520-522; Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2/19.

³⁵ Câhiliye kavramı ve dönemi için bk. Mustafa Fayda, “Câhiliye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7/17-19.

³⁶ en-Nisâ, 4/10.

ve içeceklerini kendi yiyecek ve içeceklerinden ayırmaya başlamışlardır. Bunun neticesinde yetimlerin yiyecekleri artmaya başlamış ve artan bu kısmı, haksız bir şekilde yetim malı yeriz endişesi ile saklamışlardır. Tüketilmeyen bu fazlalık ise zamanla bozulmaya başlamıştır. Âyetteki ağır tehdit karşısında korkan sahabe, yetimleri himaye etmekten uzak durmaya çalışmış ve bu hususta zor durumda kalmıştır. Durumu Hz. Peygamber'e (s.a.v.) bildirdiklerinde: *"Bir de sana yetimleri soruyorlar. De ki: "Onların durumlarını düzeltmek hayırlıdır. Eğer onlara karışıp (birlikte yaşar)sanız (sakıncası yok). (Onlar da) sizin kardeşlerinizdir. Allah bozguncuyu yapıcı olandan ayırır. Allah dileyseydi sizi zora sokardı. Şüphesiz Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir."*³⁷ âyeti inmiş ve sahabe, himaye ettikleri yetimler ile aynı sofrayı tekrar paylaşmaya başlamıştır.³⁸ Hz. Peygamber (s.a.v.), her türlü meşakkate rağmen yetimlere bakan, onları kendilerine tercih edenlerin, cennette kendisine komşu olacakları müjdesini vermiştir.³⁹ Sahabenin bu husustaki gayret ve hassasiyeti ise *"kâfilü'l-yetîm/ yetime kol kanat geren kimse"*⁴⁰ olmak içindir.⁴¹

Dolayısıyla âyette, yetimleri kendi hallerine bırakmaktansa onları kollayıp gözetlemek, onların durumlarını ıslaha çalışmak daha uygun ve hayırlı bir davranış olarak dikkatlere sunulmaktadır. Bu durumda yetimlerin hallerini düzeltmek niyeti ile onlarla bir arada durmak, mallarına el sürmek, onlara iyi bir gelecek bırakabilmek için mallarını artırmak, onları eğitmek ve terbiye etmek âyetin tavsiye ettiği önemli hususlardandır.⁴² Neticede kötü bir niyet taşımadan yetimlerin mallarından yenilmesinde bir beis yoktur. Âyette yasaklanan durum ise yetimlerin mallarının gasp edilerek kötüye kullanılması ve zayi edilmesidir.

İnsanî ve İslamî sorumluluk gereği çevredeki yetimlerin korunması, kendi

³⁷ el-Bakara, 2/220.

³⁸ Ebû Dâvûd, "Vesâya", 7.

³⁹ Buhârî, "Talâk", 25.

⁴⁰ Buhârî, "Talâk", 25.

⁴¹ Mehmet Görmez vd., *Hadislerle İslam* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015), 4/295.

⁴² Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 2/89-90.

ayakları üzerinde durabilecekleri ve mallarını idare edebilecekleri seviyeye gelinceye kadar mallarının muhafazası önem arz etmektedir. Bu minvalde yetimlerin mallarını muhafaza etmek ne kadar önemli ise onların mallarını yemek, israf etmek ve kötüye kullanmak da o kadar kötü bir davranış olup aynı zamanda büyük bir günahdır.

Yetimlerin mallarının muhafazasına gelince bu birkaç şekilde gerçekleşebilmektedir. Birincisi yetimin malını atıl duruma düşürmeden, değer kaybettirmeden işleterek ve çalıştırarak artırmak şeklinde olmaktadır. İkincisi ticaret yaparak, kiraya vererek veya ekip biçerek o malı artırmaktır. Üçüncüsü ise malı zamanı geldiğinde teslim etmektir. Yani yetim, rüştüne ulaşmadan ona malını teslim etmek doğru olmadığı gibi vakti geldiğinde teslim etmeyip geciktirmek de doğru değildir.⁴³

Yetimler, Allah Teâlâ'nın toplumlara yüklediği emaneti olup onların mallarını muhafaza etmek de bu emanete sahip çıkmanın bir gereğidir. Yetimin malını haksız yere yiyenler, gasp edenler, kendi değersiz malları ile değiştirenlerin, bu emanete ihanet içerisinde olduklarını bilmeleri gerekmektedir. Tüm bunların neticesinde her bir toplumun yetimlere yönelik birtakım yasal tedbirler almasına rağmen yetimler ve malları çeşitli sebeplerle israf edilmekte ve haksız yere yenmektedir.⁴⁴

Yetim malına karşı hassasiyetin kültürümüzde de önemli bir yerinin olduğunu belirtmekte fayda vardır. Zira kamu malının korunmasında yetimin hakkı caydırıcı bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. *"Tüyü bitmemiş yetimin hakkı vardır."* ifadesi hem insanların kötü niyetlerinin önünde bir set gibi durmakta hem de kamu malına karşı bir hassasiyet bilinci oluşturmaktadır.⁴⁵ Toplumumuzdaki bu hassasiyet ve duyarlılığın temelinde Hz. Ömer'in (r.a.) şu ifadeleri de etkili olmaktadır: *"Allah'ın malı benim yanımda yetimin malı gibidir. Şunu da bilin ki ben kendimi Allah'ın malları*

⁴³ Canan, *Kütüb-i Sitte*, 2/529-531.

⁴⁴ Ağırman, "Fert ve Toplumun Yetim ve Öksüzlere Karşı Sorumlulukları", 24.

⁴⁵ Eski, *Hak ve Sorumlulukları Bakımından İslam Hukukunda Yetimler*, 8.

üzerine yetim velisi gibi görüyorum. Zengin olursam hiç bir şey almaksızın onu dağıtırım. Fakir ve ihtiyaç sahibi olacak olursam da ondan ihtiyacım kadarını alırım."⁴⁶

Neticede yetimlerin malı hususu, Kur'an'ın önemle üzerinde durduğu, karnına ateş doldurmak kadar tehlikeli gördüğü bir mesele olup gerek yanında gerekse çevresinde yetim bulunan kişilerin yetimleri ve mallarını bir emanet hassasiyeti ile muhafaza etmeleri gerektiği bir hakikattir.

6. Yetime Nafakasını Vermek

Sosyal bir varlık olan insanın tek başına hayatını sürdürmesi mümkün görünmemektedir. Zira bazı ihtiyaçlar vardır ki bu ihtiyaçlar ancak diğer insanların yardımı ile giderilebilmektedir. Dolayısıyla her bir insan bir başka insana muhtaç durumda olup bu insanlar içerisinde de başkalarına en fazla muhtaç olan kişiler, baba gibi bir destekten mahrum olan yetimlerdir. Babadan mahrum olan yetimler nafakalarını temin etme noktasında zayıf ve muhtaç durumda olduklarından Allah Teâlâ, onların nafaka ihtiyaçlarının karşılanmasını emretmekte, din kardeşi olduklarını hatırlatmakta, yetimlere yapılacak her türlü yardım ve desteği Allah yolunda yapılan hayır kategorisinde değerlendirmekte ve şöyle buyurmaktadır:

"Sana Allah yolunda ne harcayacaklarını soruyorlar. De ki: "Hayır olarak ne harcarsanız o, ana-baba, akraba, **yetimler**, fakirler ve yolda kalmışlar içindir. Hayır olarak ne yaparsanız, gerçekten Allah onu hakkıyla bilir."⁴⁷

"Dünya ve ahiret hakkında düşünesiniz diye böyle yapıyor. Bir de sana yetimleri soruyorlar. De ki: "Onların durumlarını düzeltmek hayırlıdır. Eğer onlara karışıp (birlikte yaşar)sanız (sakıncası yok). (Onlar da) sizin kardeşlerinizdir. Allah bozguncuyu yapıcı olandan ayırır. Allah dileyseydi sizi zora sokardı. Şüphesiz Allah mutlak güç sahibidir, hüküm

⁴⁶ Muhammed Yusuf Kandehevî, *Hayâtu's-Sahâbe*, çev. Ahmet Meylani (İstanbul: Divan Yayınları, 1980), 4/251; Sâbûnî, *Tefsîru âyâtî-l ahkâmî mine'l Kurân*, 1/315.

⁴⁷ el-Bakara, 2/215.

*ve hikmet sahibidir.*⁴⁸

Görüldüğü üzere yetimlerin nafakalarını temin etmek Kur'an'ın önemle üzerinde durduğu bir konudur. Yetimlerle aynı ortamı paylaşanların, onların nafakalarını temin ederken mallarını islah etmelerinde, fayda sağlamak amacıyla mallarını kendi mallarına katmalarında herhangi bir problem görünmemektedir. Hatta bu şekilde bir muamele, kişinin, din kardeşi olmanın verdiği sorumlulukla art niyetten uzak, nafaka temininde iyi niyet sahibi olduğunu göstermektedir.⁴⁹

Âyetlerden de anlaşılacağı üzere yetimlerin nafakalarını elde etmelerini sağlamak ilgili kişilerin asli görevlerinden sayılmaktadır. Bununla birlikte Allah Teâlâ, bu vazifeyi yetimlerin yakınlarından başlamak üzere toplumun her bir ferdine yüklemektedir. Bu vazife ihmal edildiği takdirde bir sığıntı gibi büyüyen yetimler sosyal ve psikolojik problemlerle birlikte yetişerek güçsüz, faydasız bireyler olmakta, bazen de kötü yollara düşmek sureti ile topluma yük olmakta ve dezavantajlı bir konuma düşmektedir.⁵⁰ Bu nedenle yetimlik meselesinin hem insanî hem de İslamî bir vazife olduğu, zihinlerde sürekli canlı tutulması gerekmektedir.

7. Yetimin Geleceğini Düşünmek

Bir ailenin değer verdiği, önemseydiği meselelerden birisi de evlatlarına iyi bir gelecek hazırlamaktır. Bunun için aileler var güçleri ile çalışmakta, çocuklarına iyi bir ev, iyi bir araba almak, onların ileride rahat bir hayat sürmelerini sağlamak için yatırımlar yapmaktadırlar. Anne babası olan çocuklar bu imkânlarla sahipken

⁴⁸ el-Bakara, 2/220.

⁴⁹ Ebü'l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed en-Nîsâbü'rî Vâhidî, *el-Basît fi tefsîri'l-Kur'ân* (İmadetü'l Bahsi'l İlmîyye, 2009), 4/160-161; Celâleddin Mahallî - Celâleddin Süyûtî, *Tefsîrü'l-Celâleyn* (Diyarbakır: Seyda Yayınları, 2016), 35; Muhammed Ebüssüûd Efendi, *İrşâdü'l-akli's-selîm ilâ mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm* (Beyrut: Dâru İhyai't-Turasi'l-Arabî, ts.), 1/220; Muhammed Ali Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr* (Beyrut: Dâru'l-jîl, 1979), 1/124.

⁵⁰ Ağırman, "Fert ve Toplumun Yetim ve Öksüzlere Karşı Sorumlulukları", 18.

yetimler ve onların geleceklere ne olacaktır? Hayatın ortasına düştüklerinde hangi acı gerçeklerle karşılaşacaklardır? Rızıklara kefil olan Allah Teâlâ,⁵¹ yetimleri de çaresiz bırakmamakta, onların geleceklere yakınlarından başlamak üzere topluma yüklemektedir. Adeta topluma, yetimlerin geleceğini hazırlamak gibi bir babalık görevi vermektedir. Aşağıdaki âyet bu hususu dile getirmektedir:

“Yetimleri deneyin. Evlenme çağına (bülüğa) erdiklerinde, eğer reşid olduklarını görürseniz, mallarını kendilerine verin. Büyüyecekler (ve mallarını geri alacaklar) diye israf ederek ve aceleyle getirerek mallarını yemeyin. (Velilerden) kim zengin ise (yetim malından yemeye) tenezzül etmesin. Kim de fakir ise, (ihtiyaç ve emeğine) uygun olarak yesin. Mallarını kendilerine geri verdiğiniz zaman da yanlarında şahit bulundurun. Hesap görücü olarak Allah yeter.”⁵²

Yetimler bülüğ çağına gelinceye kadar onların mallarının muhafaza edilmesi, onların geleceklere hazırlama, geleceklere için birikim yapma anlamına gelmektedir. Yetim bülüğa ulaşınca ve bülüğle birlikte rüştüne de erince,⁵³ malının hemen kendisine teslim edilmesi emri dikkat çekmektedir. Bunun için de bülüğ öncesinde yetimin malının iyi muhafaza edilmesi, haksız yere yenmemesi, israf edilmemesi ve yetimin maslahatının gözetilmesi, zengin olanın yemekten kaçınması, fakir olanın ise aklın ve dinin gerekleri doğrultusunda, hizmetinin karşılığı kadar yemesi gerekmektedir.⁵⁴

Yeni bir nizam kurmak üzere gelen İslam, buyrukları ile cahiliye dönemindeki birçok yanlış uygulamayı ortadan kaldırdığı gibi yetimlerin horlanması, mallarının

⁵¹ el-Ankebût, 29/60; ez-Zâriyât, 51/58.

⁵² en-Nisâ, 4/6.

⁵³ Rüşd kavramı için bk. Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî Mâverdî, *en-Nüket ve'l-uyûn* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.), 1/453; Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr fi ilmi't-tefsîr* (Beyrut: Dâru'l-Kitabî'l-Arabî, 2001), 1/371; Saffet Köse, “Rüşd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/298-300.

⁵⁴ Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 9/498; Neseî, *Medârikü't-tenzi'l*, 1/332.

haksız yere yenmesi, eşya muamelesi görmesi gibi haksızlık ve zulümleri de ortadan kaldırarak yetimlere insanlık onurunu tekrar iade etmektedir. Neticede yetimlerin iyi bir gelecek elde edebilmeleri için başta yakınları olmak üzere emanetin sahibi olan tüm toplumun sorumlu olduğunun unutulmaması önem arz etmektedir.

8. Yetimlerin Evlendirilmesi Meselesi

Müslümanlar, Allah Teâlâ'nın emri ve Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sünneti olan evlenme meselesinde gerekli hassasiyeti göstermekte, nikâhsız birlikteliklerden de sakınmaktadır. Yine onlar, zinadan ve zinaya yaklaştıracak işlerden uzak durmakta, *“Zinaya yaklaşmayın. Çünkü o, son derece çirkin bir iştir ve çok kötü bir yoldur.”*⁵⁵ âyetini zihinlerinde canlı tutmakta ve bu âyeti zinanın karşısında bir kalkan olarak değerlendirmektedir.

Diğer yandan gerek evlilik gerekse zina hususunda gerekli hassasiyeti göstermeyen insanlar da bulunmaktadır. Velayetleri altındaki yetimleri koruyup kollamaları gerekirken bazen kendileri o yetimlerle evlenmeyi istemektedir. Bu durumda, kimi zaman yetimlerin hakkı kötüye kullanılabilmekte ve onların hukuku hiçe sayılabilmektedir. Aşağıdaki âyette Allah Teâlâ, yetim kızlar hakkında adaletsizlik etmekten korkan ve çekinenleri, başka kadınlarla evlenmeye yönlendirmekte ve şöyle buyurmaktadır:

*“Eğer, (velisi olduğunuz) yetim kızlar (ile evlenip onlar) hakkında adaletsizlik etmekten korkarsanız, (onları değil), size helâl olan (başka) kadınlardan ikişer, üçer, dörder olmak üzere nikâhlayın. Eğer (o kadınlar arasında da) adaletli davranmayacağınızdan korkarsanız o takdirde bir tane alın veya sahip olduğunuz (cariyeler) ile yetinin. Bu, adaletten ayrılmamanız için daha uygundur.”*⁵⁶

⁵⁵ el-İsrâ, 17/32.

⁵⁶ en-Nisâ, 4/3.

Yine aşağıdaki âyette de yetim kızlarla evlenme meselesi dile getirilmekte ve bu hususta insanlar adil olmaya ve hakkaniyete davet edilmektedir:

*“Kadınlar hakkında senden fetva istiyorlar. De ki: "Onlar hakkında size fetvayı Allah veriyor." Kitapta, kendilerine (verilmesi) farz kılınan (miras)ı vermediğiniz ve evlenmek istediğiniz yetim kızlara, zavallı çocuklara ve yetimlere adil davranmanıza dair, size okunmakta olan âyetler de bunu açıklıyor. Ne hayır yaparsanız şüphesiz Allah onu bilir.”*⁵⁷

Yukarıda zikrettiğimiz âyetler, esasında cahiliye döneminde yetim kızlar hakkında uygulanan çeşitli yanlış davranışları kaldırmaktadır. Zira bu dönemde yanında yetim bir kız bulunan kişi, onun kendisine ait olduğunu, artık kimsenin onunla evlenemeyeceğini göstermek için yetim kızın üzerine kendi elbisesini atardı. Bu hareket neticesinde o yetimle kimse evlenemez, kendisi ise yetim kızın güzelliği ya da çirkinliğine bakarak onunla evlenir veya evlenmezdi. Güzel ise evlenerek çirkin ise başkalarının o yetimle evlenmesini yasaklayarak yetime varis olurdu. Allah Teâlâ ise indirdiği bu âyetlerle çok çirkin bir davranış olan bu uygulamayı kaldırmaktadır.⁵⁸

Neticede yetimlerin hak ve hukukunu çiğnemedi onlarla evlenmek, onları başkalarıyla evlendirmek ve Kur’an’ın kaldırdığı cahiliye örf ve âdetlerinden uzak durmak için gayret sarf etmek gerekmektedir.

9. Yetimliğin Sona Ermesi

Yetim kavramını izah ederken söylediğimiz gibi babası olmayan çocuğa yetim denilmektedir. Ancak yetimlik bir ömür devam etmekte midir? Yoksa belli bir döneme kadar mı babası olmayan bir çocuğa yetim denilmektedir? Bu meseleye, Hz. Ali’den (r.a.) gelen bir rivayette Hz. Peygamber (s.a.v.) şu şekilde açıklık

⁵⁷ en-Nisâ, 4/127.

⁵⁸ Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî Suyûtî, *ed-Dürrü'l-mensûr fi't-tefsir bi'l-me'sûr* (Beyrut: Daru'l-Fikr, ts.), 2/709; Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 1/279-280.

getirmektedir:

"İhtilamdan sonra yetimlik kalmaz..."⁵⁹

İbn Abbas'a (r.a), "Yetimlik ne zaman biter?" diye sorulduğunda, "Ömrüme yemin ederim ki, adam vardır, sakalı çıkar da hala kendi hakkını almaktan aciz, kendi namına bir şey vermekten acizdir. İşte kişi kendi alacağında, başkalarının alışverişi gibi doğru ve yeterli davranabiliyorsa, artık o zaman yetimlik durumu sona ermiş demektir." şeklinde bir izahta bulunmuştur.⁶⁰ İbn Abbas'ın (r.a.) açıklamasından, çocuğun rüştüne ermesi ile yetimliğinin kalkacağı anlaşılmaktadır. Bu iki rivayeti birlikte değerlendirdiğimizde yetimliğin kalkması için bülüğa ermek yetmemekte, aynı zamanda bülüğla beraber ticarete kendi faydasına olacak şeyleri gözetebilmesi, iyi ile kötüyü ayırt edebilmesi anlamına gelen ve aklî bir olgunluk olan rüştüne de ermek gerekmektedir.⁶¹

Aşağıda zikredeceğimiz âyetlerden de yetimliğin bülüğ ve rüşd ile kalkacağı çok açık bir şekilde anlaşılmaktadır:

"Evlilik çağına gelinceye kadar yetimleri (gözetip) deneyin, eğer onlarda akılcı bir olgunlaşma görürseniz hemen mallarını kendilerine verin..."⁶²

"Rüşd çağına erişinceye kadar, yetimin malına, sadece en iyi tutumla yaklaşın..."⁶³

"Yetimin malına, rüştüne erinceye kadar, ancak en güzel bir niyetle yaklaşın. Verdiğiniz sözü de yerine getirin. Çünkü verilen söz, sorumluluğu gerektirir."⁶⁴

Netice itibarıyla yetimliğin bülüğ ve rüşd ile son bulduğunu, bülüğ ve rüştüne erdiği halde kendisine yetim denilenlere ise mecazen yetim denildiğini ifade etmek

⁵⁹ Ebû Dâvûd, "Vesaya", 9.

⁶⁰ Müslim, "Cihad", 137.

⁶¹ Rüşd hakkında detaylı bilgi için bk. Köse, "Rüşd", 35/298-300; Hamdi Döndüren, "Rüşd", Şamil İslam Ansiklopedisi (İstanbul: Şamil Yayınları, 2000), 7/75-76.

⁶² en-Nisâ, 4/6.

⁶³ el-En'âm, 6/152.

⁶⁴ el-İsrâ, 17/34.

uygun olacaktır.

Sonuç

Mahlukâtın en şerefli varlıklarından olan insan, Allah Teâlâ'nın yeryüzündeki halifesi olarak yeryüzünü imar etme sorumluluğunun da sahibidir. Bu sorumluluğunu yerine getirirken bir yandan yaratıcıya diğer yandan ise yaratılanlara karşı vazifeleri bulunmaktadır. Yüce Allah'a karşı gerçek manada bir kul olmak O'na karşı en temel vazifesi iken babadan mahrumluğu ifade eden yetimleri korumak, kollamak, himaye etmek ve onları topluma kazandırmak da topluma karşı yerine getirmesi gereken vazifelerin başında gelmektedir.

Dünyaya yetim olarak gönderilen Hz. Peygamber'i (s.a.v.) kendi koruması altına alan Allah Teâlâ, Hz. Peygamber (s.a.v.) nezdinde tüm yetimleri de kendi koruması altına aldığı beyân buyurmakta ve yetimlerle alakalı olarak birçok müjde ve uyarılarda bulunmaktadır.

Allah Teâlâ'nın topluma birer emaneti olan yetimlere sahip çıkmak, onların yakınlarından başlamak üzere toplumsal bir vazife olarak tüm topluma verilmektedir. Allah Teâlâ, İslamiyet'in ilk yıllarından itibaren yetimlere iyi muameleyi emretmekte, cahiliye dönemindeki yanlış uygulamaları tamamen kaldırmakta ve yetimlere insanlık şerefini yeniden iade etmektedir.

Bununla birlikte yetimlik, bir imtihan gereği toplumsal hayatın bir hakikati olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu hakikat, yetimler için olduğu kadar onların yakınlarından başlamak üzere toplumun her bir ferdi için de imtihan sebebi sayılmaktadır. İslah edenle fesat niyeti taşıyanları ortaya çıkaran bu imtihan neticesinde, yetimlerin ıslahı için çalışıp onları topluma kazandıranlar ile fesadı için çalışıp hem yetimlere zarar veren hem de onları toplumsal bir problem haline getirenler, âhirette karşılıklarını alacaklardır.

Yalnızlığın, güçsüzlüğün, muhtaçlığın ifadesi olan yetimlik, göz ardı edilmemesi

gereken bir meseledir. Yetimler, maddi yönden desteklendiği gibi mânevî yönden de desteklenmelidir. Yetimlerin maddi ihtiyaçlarının yanında mânevî ihtiyaçları eksik bırakıldığı takdirde, bu ihtiyaçların, yetimlerin aleyhine olacak şeylerle karşılanacağı unutulmamalıdır.

Sonuç olarak, bir toplumun cenneti ya da cehennemi olabilecek yetimler hakkındaki vazifeler, en azından yetimlik ortadan kalkıncaya kadar, yerine getirildiği oranda insanî ve İslamî vazifelerin yerine getirilmiş olabileceğini ifade etmek gerekmektedir.

Kaynakça

- Ağırman, Cemal. “Fert ve Toplumun Yetim ve Öksüzlere Karşı Sorumlulukları”. *Dinbilimleri Akademik Arastırma Dergisi* 7/2 (2007), 9-30.
- Arı, Abdüsselam. “Yetim”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 43/501-503. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Aydoğdu, Rukiye. “Peygamber’in Yetimleri”. *Diyanet Aylık Dergi* 280 (2014).
- Begavî, Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes‘ûd b. Muhammed el-Ferrâ’. *Meâlimü’t-tenzîl*. 5 Cilt. Beyrut: Daru İhyai’t Türesi’l-Arabî, 1999.
- Beyzâvî, Nâsirüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullâh b. Ömer b. Muhammed. *Envârü’t-tenzîl ve esrârü’t-te’vîl*. 5 Cilt. Beyrut: Daru İhyai’t Türesi’l-Arabî, 1997.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Kur’an’ı Kerim’in Türkçe Meali Âlisi ve Tefsiri*. 8 Cilt. İstanbul: Bilmen Yayınevi, ts.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl. *Sahîhu’l-Buhârî*. 9 Cilt. Dımeşk: Daru Tavgi’n Necat, 2001.
- Canan, İbrahim. *Kütüb-i Sitte: Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*. ed. Ahmet Hikmet Ünalmiş. 18 Cilt. Ankara: Akçağ Yayınları, 1988.
- Döndüren, Hamdi. “Rüşd”. *Şamil İslam Ansiklopedisi*. 7/75-76. İstanbul: Şamil Yayınları, 2000.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş‘as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî. *es-Sünen*. 4 Cilt. Beyrut: Mektebetü’l Asriyye, ts.
- Ebüssuûd Efendi, Muhammed. *İrşâdü’l-akli’s-selîm ilâ mezâya’l-Kitâbi’l-Kerîm*. 9 Cilt. Beyrut: Dâru İhyai’t-Turasi’l-Arabî, ts.
- Endelüsî, Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf b. Hayyân. *el-Bahrü’l-muhît*. 10 Cilt. Beyrut: Daru’l Fikr, 1999.
- Eski, Nurullah. *Hak ve Sorumlulukları Bakımından İslam Hukukunda Yetimler*. Konya:

Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007.

Fahredden er-Râzî, Ebû Abdillâh (Ebü'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin. *Mefâtîhu'l-gayb*. 32 Cilt. Beyrut: Dâru İhyai't-Turasi'l-Arabî, 3. Basım, 1999.

Fayda, Mustafa. "Câhiliye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7/17-19. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

Görmez, Mehmet vd. *Hadislerle İslam*. 7 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015.

İbn Âşûr, Muhammed Tâhir. *et-Tahrîr ve't-tenvîr*. 30 Cilt. Tunus: Dâru Tunusiyye, 1984.

İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik. *Sîretü'n-nebeviyye*. 4 Cilt. Kahire, 1936.

İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ. *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-azîm*. 8 Cilt. Daru Tayyibe, 2. Basım, 1999.

İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî. *Zâdü'l-mesîr fi ilmi't-tefsîr*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kitabi'l-Arabî, 2001.

İsfahânî, Ebü'l-Kasım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb. *el-Müfredât fi garîbi'l-Kur'ân*. Dımeşk: Daru'l Kalem, 1991.

Kandehlevî, Muhammed Yusuf. *Hayâtu's-Sahâbe*. çev. Ahmet Meylani. 4 Cilt. İstanbul: Divan Yayınları, 1980.

Karaman, Hayreddin vd. *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*. 5 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3. Basım, 2007.

Köse, Saffet. "Rüşd". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/298-300. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.

Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh. *el-Câmi' li-ahkâmi'l-*

Kur'ân. 20 Cilt. Kahire: Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye, 2. Basım, 1964.

Mahallî, Celâleddin - Süyûtî, Celâleddin. *Tefsîrül-Celâleyn*. Diyarbakır: Seyda Yayınları, 2016.

Mâverdî, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî. *en-Nüket ve'l-uyûn*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.

Müslim, Ebü'l-Hüseyn b. el-Haccâc. *Sahîh-i Müslim*. 5 Cilt. Beyrut: Daru İhyai't-Türasi'l-Arabî, ts.

Nesefî, Ebü'l-Berekât. *Medârikü't-tenzi'l-ve hakâiku't-te'vil*. 3 Cilt. Beyrut: Dar İbn Katheer, 7. Basım, 2017.

Öcal, Mustafa. "Yetim". *Şamil İslam Ansiklopedisi*. 8/291-292. İstanbul: Şamil Yayınları, 2000.

Sâbûnî, Muhammed Ali. *Safvetü't-Tefâsîr*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-jîl, 2. Basım, 1979.

Sâbûnî, Muhammed Ali. *Tefsîru âyâti-l ahkâmi min el-Kurân*. 2 Cilt. Beyrut: Daru'l Kütübi'l İlmiyye, 2004.

Sa'lebî, Ebü İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm. *el-Keşf ve'l-beyan an tefsiri'l-Kur'an*. 10 Cilt. Beyrut: İhyau Turasi'l-Arabî, 2002.

Semerkindî, Ebü'l-Leys İmâmü'l-hüdâ Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm. *Bahrü'l-ulûm*. 3 Cilt, ts.

Seyyid Kutub. *fî Zilâli'l-Kur'an*. çev. Salih Uçan vd. 10 Cilt. İstanbul: Dünya Yayıncılık, 1991.

Suyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. *ed-Dürrü'l-mensûr fi't-tefsir bi'l-me'sûr*. 8 Cilt. Beyrut: Daru'l-Fikr, ts.

Şakir, Mahmud. *Hız. Âdem'den Bugüne İslam Tarihi*. çev. Ferit Aydın. 8 Cilt. İstanbul: Kahraman Yayınları, 3. Basım, 1995.

Şevkânî, Muhammed b. Ali. *Fethu'l-kadîr el-câmi' beyne fenneyi'r-rivâye ve'd-dirâye*

min'îlmi't-tefsîr. 6 Cilt. Dımeşk: Daru İbni Kesir, 1993.

Şimşek, M. Sait. *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*. 5 Cilt. İstanbul: Beyan Yayınları, 2016.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî. *Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân*. 24 Cilt. Muessesetü'r-Risale, 2000.

Vâhidî, Ebü'l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed en-Nîsâbûrî. *el-Basît fî tefsîri'l-Kur'ân*. 25 Cilt. İmadetü'l Bahsi'l İlmiyye, 2009.

Yetim Vakfı. "2019-2020 Dünya Yetim Raporu". Erişim 28 Mayıs 2022.
<https://yetimvakfi.org.tr>

Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. 10 Cilt. İstanbul: Yenda Yayın-Dağıtım, ts.

Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî. *el-Keşşâf an hakâ'iki gavâmizi't-tenzîl ve'uyûni'l-ekâvîl fî vücûhi't-te'vîl*. 4 Cilt. Beyrut: Daru'l Kitabi'l Arabî, 3. Basım, 1986.